

NAJNOWSZE LITUANIZMY W WARIANCIE OFICJALNYM JĘZYKA POLSKIEGO NA LITWIE

Kinga Geben

ABSTRACT

The article presents short characteristic of lexical borrowings from Lithuanian in the Polish language in Lithuania and characteristic of the Polish society in Lithuania and functional style division of the Polish language with particular emphasis on the official version of Polish. The article analyzes new stage of development of the Polish language in Lithuania since 1991 reflecting economical and political changes in Lithuania as well as the appearance of new areas of the use of standard Polish by the representatives of Polish intelligentsia. The aim of the article is to present new lexical borrowing from Lithuanian in the language of Polish intelligentsia in Vilnius region, and it refers to various development tendencies of the Polish language in Vilnius region.

KEY WORDS: lexical borrowings, Lithuanian language, Polish language, Polish society in Lithuania, functional style division of the Polish language, official version of Polish language.

ANOTACIJA

Straipsnyje pateikiami nauji lingvistinių tyrimų duomenys apie lietuviškus leksikos skolinius, būdingus Lietuvoje gyvenančių lenkakalbių asmenų šnektai. Be to, čia aptariami lokaliniai lenkų kalbos stiliaus ypatumai, juos lyginant su oficialiaja, literatūrine, lenkų kalba. Tyrimo medžiaga atskleidžia lenkų kalbos raidos ypatumus Lietuvoje nuo 1991 m. iki šių dienų. Tokiose kalbos apraiškose išryškėja ir ekonominių, ir politinių šio regiono (visų pirma – Vilniaus krašto) gyventojų aptariamų aktualijų raida. Aiškiau galima nubrėžti ir standartinės, literatūrinės, lenkų kalbos vartosenos ribas, būdingas naujai besiformuojančios Vilnijos lenkų inteligentijos šnektai. Straipsnyje bandoma nustatyti ir lituanizmų naujadarų įtakos laipsnį literatūrinės lenkų kalbos vartosenai Vilnijos krašte.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: leksikos skoliniai, lietuvių kalba, lenkų kalba, lenkų bendruomenė Lietuvoje, lokaliniai lenkų kalbos stiliaus ypatumai, oficialioji lenkų kalba.

*Dr. Kinga Geben, Vilnius University
Faculty of Philology, Department of Polish Philology
Universiteto str. 5, LT-01513 Vilnius, Lithuania
E-mail: kinga@zebra.lt*

Od roku 1991 obserwujemy na Litwie proces zmian demograficznych, który dotknął również składu narodowościowego Litwy¹. Według danych ostatniego spisu ludności z 2001 r. na Litwie mieszkało 234 989 Polaków i stanowili oni 6,7% wszystkich mieszkańców kraju (Lietuvos gyventojų... 2002:9). Służba migracji szacuje, że w ciągu ostatnich 16 lat Litwę opuściło ogółem 334 tys. mieszkańców. W latach 1990-1993 najwięcej osób emigrowało do Rosji i innych republik byłego ZSRR, od 1994 – na zachód (Lietuvos gyventojų... 2006:15). Wyniki demograficzne i językowe emigracji ekonomicznej do krajów zachodnich poznamy w ciągu najbliższych lat. Opisywana dzisiaj sytuacja języka polskiego na Litwie jest jedynie stanem przejściowym. Obecnie Polacy są najliczniejszą mniejszością narodową na Litwie. Należy również podkreślić, że współczesna sytuacja języka polskiego na Litwie zależy od zmian tego okresu w Polsce, która stała się państwem politycznie i ekonomicznie zorientowanym na zachód, język polski zaś jest jednym z sześciu oficjalnych języków Unii Europejskiej, co pozwala mówić o większym jego prestiżu również na Litwie.

¹ Problematyce stosunków narodowościowych na Litwie są poświęcone prace m.in.: Eberhardt 1997; Błaszczyk 1993; Srebrakowski 1996:69-79; Juodpusis 1996:59-69.

Okres powojenny był dla polszczyzny na Litwie okresem silnej rusyfikacji. Polszczyzna zachowała się na Litwie przede wszystkim w postaci gwarowej, ponieważ większość inteligencji polskiej opuściło Litwę (por.: Kurzowa 1993:312). Polskie szkolnictwo stało się podstawowym czynnikiem zapewniającym Polakom na Litwie utrzymanie języka i tożsamości narodowej. Pozwoliło na ukształtowanie się nowej warstwy w społeczeństwie polskim na Wileńszczyźnie – szeroko rozumianej inteligencji oraz inteligencji humanistycznej mówiącej odmianą standardową języka polskiego. Jednak jedynie 6% Polaków na Litwie posiada wykształcenie wyższe, co nadal stanowi najniższy odsetek ludzi z wykształceniem wyższym wśród mniejszości narodowych na Litwie (por.: Lietuvos gyventojų... 2002). Od roku 1991 obserwujemy nową jakość zmian: silna pozycja języka litewskiego – jako języka oficjalnego państwa – warunkuje dążenie Polaków na Litwie do bilingwizmu polsko-litewskiego. Język polski, który jest językiem ojczystym dla 80% Polaków na Litwie (por.: Lietuvos gyventojų... 2002:4), wykazuje pewną tendencję zniżkową w pokoleniu młodszym, ponieważ coraz częściej dzieci są oddawane do litewskich szkół.

W społeczeństwie litewskim i w społeczności Polaków na Litwie uznaje się za prestiżową znajomość języka polskiego ogólnego nie zaś odmiany regionalno-gwarowej². Język polski ogólny jest utrzymywany przez szkoły polskie na Litwie i przez kontakty z Polską. Dla społeczności polskiej są to: możliwość wyjazdu dzieci na kolonie, wycieczki, konkursy, pielgrzymki. Istnieje kadra wykształconych w Polsce specjalistów, są prowadzone kursy dokształcające dla nauczycieli w Polsce, odbywają się kontakty z krewnymi z Polski, kontakty handlowe. Odtwarza się obecnie wariant regionalny języka polskiej inteligencji, tej nowej, ponieważ starej po wojnie praktycznie nie pozostało.

W wyniku zmiany ustroju gospodarczego i politycznego na Litwie od 1991 roku powstawały nowe sfery oficjalnego użycia polskiego języka standardowego przez przedstawicieli polskiej inteligencji. Jednocześnie zmieniał się język: zachodziła potrzeba nazwania nowych zjawisk z dziedziny ekonomii, polityki, oświaty i kultury, potrzeba nadania słowom nowych odcieni znaczeniowych oraz wprowadzenia nowoczesnego typu komunikacji medialnej (zob.: Geben 2004a:64-71; Geben 2004:42-46).

Wykształciły się nowe media: oprócz gazet w języku polskim, powstało polskie radio oraz telewizyjne audycje w języku polskim. Szczególnie media audiowizualne stały się trybuną wypowiedzi nie tylko inteligencji humanistycznej, lecz również innych grup wykształconych Polaków – posłów na Sejm Litewski, radnych, członków samorządu, działaczy społeczno-kulturalnych, kierowników placówek naukowych.

W niniejszym artykule posłużę się leksyką wyekscerpowaną z wypowiedzi oficjalnych przedstawicieli szeroko rozumianej inteligencji:

- z nagrań wypowiedzi telewizyjnych zrealizowanych w 2003-2004 roku³;

² I. Masojć pisze: „W takiej sytuacji zrozumiała staje się troska nowej inteligencji polskiej o poprawność i zbliżenie języka ojczystego do normy ogólnopolskiej i odrzucanie wszelkich cech regionalnych. Młode pokolenie inteligencji, zwłaszcza o wykształceniu humanistycznym świadome było tego, że jedynie polszczyzna ogólna może rywalizować z językiem rosyjskim i litewskim” (Masojć 2006:274).

³ Polskojęzyczna piętnastominutowa audycja w państwowej telewizji litewskiej pt. „Album Wileńskie” jest emitowana raz w tygodniu. W obecnym kształcie istnieje od 2002 roku: jest realizowana przez młodych prezenterów – polonistów wykształconych w Polsce, mówi o aktualnych sprawach Polaków na Litwie oraz szerzy na Wileńszczyźnie standardową odmianę języka polskiego i nowy typ komunikacji, wzorowany na nowoczesnych programach informacyjnych telewizji polskiej. Słownictwo analizowane w artykule pochodzi z krótkich wypowiedzi znanych na Litwie działaczy politycznych i społeczno-kulturalnych, dyrektorów szkół, nauczycieli, dziennikarzy. Przykłady oznaczone skrótem **TV**.

- z serwisów informacyjnych radia Znad Wilii (z lat 2004-2006)⁴;
- z prac pisemnych studentów polonistyki Uniwersytetu Wileńskiego (2005-2006 r.)⁵;
- z artykułów polskojęzycznego dziennika „Kurier Wileński” (2003-2006 r.)⁶.

Lituanizmy zebrane w artykule pochodzą z tekstów zrealizowanych jako komunikaty oficjalne: badany język należy do odmiany mówionej opracowanej, realizującej się w sytuacji oficjalnej (por.: Kurzowa 1994:7) bądź do odmiany pisanej polskiego języka standardowego istniejącego na Wileńszczyźnie (por.: Dubisz 1997:24).

Lituanizmy leksykalne rozumiem jako wyrazy przejęte z języka litewskiego w sensie szerokim (zapożyczenia formalno-gramatyczne i kalki semantyczne bądź słowotwórcze). Lituanizmy w języku inteligencji często dotyczą słownictwa prawniczego, politycznego. W wyniku wpływu języka litewskiego powstają innowacje frazeologiczne.

Badane lituanizmy należą do słownictwa interferencyjnego, ujawniającego się w wersji standardowej języka polskiego na Wileńszczyźnie. Innowacje frazeologiczne (wielowyrasowe frazemy⁷) dotyczą najczęściej sfery zjawisk społeczno-ekonomicznych i powstają wraz z nowymi desygnatami: nowy system finansowania szkół warunkował pojawienie się nazwy środków przeznaczonych na edukację jednego ucznia: **koszyk ucznia** ‘koszyk oświatowy’, lit. *mokinio krepšelis*⁸ (np.: *koszyk ucznia w szkołach mniejszości narodowych jest tylko o 10% większy niż w szkołach litewskich TV*), powstała wraz z nią regionalna innowacja – **koszyczek** (np. *potrzebny jest dużo większy koszyczek, bo mamy dużo więcej dzieci DR1*) oraz derywaty przymiotnikowe: **koszyczkowe środki**, **koszyczkowa pula pieniędzy**⁹.

Istniejąca w Polsce tendencja do internacjonalizacji leksyki, w szczególny sposób ujawnia się również w polszczyźnie na Wileńszczyźnie: umacnia się obecność tych zapożyczeń i replik z języka rosyjskiego lub litewskiego, które należą do klasy internacjonalizmów, np. **bakalaur** ‘bakalarz’: *niedobry bakalaur, który nie chce zostać magistrem TV* (lit. *bakalauras*); **metodysta** ‘metodyk’: *konkretna ilość nauczycieli ekspertów, metodystów; jeżeli dotyczy metodystów, nie jest to liczba mała TV* (ros. *metoducm*¹⁰); **fon** ‘tło’: *osoba, reklamująca towar, tworzy sympatyczny fon reklamowy UW* (lit. *fonas*, ros. *фон*), **sympptom Dauna** ‘zespół Downa’: *papież glaska dziecko z symp-*

⁴ Radio Znad Wilii działa od 1 lipca 1992 roku. Jest jedyną polską regionalną rozgłośnią radiową na Litwie. Radio Znad Wilii należy do najpopularniejszych rozgłośni w okręgu wileńskim. Tygodniowe audytorium tworzy około 200 tys. słuchaczy. Szacuje się, że polskiego radia słucha 4,6% mieszkańców Litwy. Przykłady oznaczone skrótem **ZW**.

⁵ Prace pisemne studentów I roku po szkołach polskich na tematy zadane na zajęciach z kultury języka polskiego. Przykłady oznaczone skrótem **UW**.

⁶ Ukazuje się od 1953 r. (pt. „Czerwony Sztandar”; od 1990 r. – pt. „Kurier Wileński”). Przykłady oznaczone skrótem **KW**.

⁷ W zebranych lituanizmach znalazły się też frazemy. To rozumiem je jako odtwarzalne elementy językowe w określonej sytuacji i dla nazwania danej wiązki sensów (por.: Chlebda 2001:336).

⁸ Najnowszego słownictwa brakuje w słownikach litewskich i rosyjskich, więc w celu porównania posłużono się litewskimi i rosyjskimi tekstami prasowymi zamieszczonymi w Internecie.

⁹ Zanotowane wyrażenia: **koszyczkowa pula pieniędzy**: *mamy pulę pieniędzy koszyczkową rozdzielić takim to sposobem przesuając więcej niż dziesięć procent TV*; **koszyczkowe finansowanie**: *w szkołach jest finansowanie koszyczkowe TV*; **koszyczkowe środki**: *jak wykorzystane te środki koszyczkowe TV*; **koszyzkowa zasada**: *szkoły polskie na Litwie są finansowane według zasady koszyczkowej TV*.

¹⁰ Kalka semantyczna **metodysta** wykazuje trwałą obecność w powojennej polszczyźnie na Litwie (por. Mędelka 2000:317).

tomem Dauna UW (lit. *Dauno simptomas*), **futbol** ‘piłka nożna’: *grał wczoraj w futbol UW* (lit. *futbolas*, ros. *футбол*).

Najbardziej uchwytnie są zapożyczenia leksykalne dotyczące desygnatów niemających nazw polskich, np. **sąd apilinkowy** ‘sąd rejonowy’ KW. Część zapożyczeń należy do słownictwa erudycyjnego, bądź specjalnego, o stosunkowo wąskim zakresie użycia, por. **kadastrowa miejscowość** ‘katastralna miejscowość’: *resztki ziemi będą dzielone w tym następnym roku w zależności od jakiej kadastrowej miejscowości TV, specjalistów awizeńskiej miejscowości kadastrowej TV* (ros. *кадастровый*, lit. *kadastrinis*); **agrarna służba**: *tylu pracowników trzeba zatrudnić w służbach agrarnych, czyli w służbach regulacji rolnych TV* (ros. *аграрная служба*, lit. *agrarinė tarnyba*)¹¹.

Kalki semantyczne – wyrazy polskie z przejętym litewskim znaczeniem – są szczególnie trudne do dostrzeżenia i usunięcia w wyniku samokontroli mówiącego, dotyczą bowiem zmian znaczeniowych – najgłębszej warstwy języka. W idiolektach studentów polonistyki wileńskiej w sytuacji oficjalnej¹² zaobserwowano następujące kalki semantyczne wyrazowe z języka litewskiego, np. **ciężko** ‘trudno’ - lit. *sunku* ‘trudno; ciężko’ (np. *ciężko tu postąpić; ciężko zrozumieć UW*), **równo** ‘jednakowo (tu: jednakowo dobrze)’ - lit. *vienodai* ‘równo, jednakowo’ (np. *człowiek może równo rozumieć i pisać na drugim języku UW*), **różnorodnie** ‘różnorako’ - lit. *įvairiai* ‘różnorodnie, różnorako, rozmaicie’ (np. *na to pytanie można odpowiedzieć różnorodnie UW*); **przepytany (świadek)** pojawia się w znaczeniu ‘przesłuchany’ z lit. *apklaustas* i ros. *опрошеный* (np. *w komisaracie został przepytany świadek KW*), **minusować** ‘odjąć’ z lit. *minusuoti*¹³.

Kalki semantyczne wielowyrazowe z języka litewskiego, które wystąpiły na łamach prasy polskiej dotyczą litewskich realiów społeczno-ekonomicznych, np. **dom wielomieszkaniowy** ‘blok mieszkalny’: *w pobliżu domu wielomieszkaniowego KW* (z lit. *daugiabūtis namas*); **„pieniądze dziecka”**: *zaczęto płacić „pieniądze dziecka” 50 Lt miesięcznie na dzieci w wieku od 3 do 7 lat KW* (lit. *vaiko pinigai*); **aparat kasowy** ‘kasa sklepowa’ KW (lit. *kasos aparatas*).

Znacznie więcej innowacji frazeologicznych powstaje w wyniku zaburzeń semantycznych pod wpływem obu języków - rosyjskiego oraz litewskiego, np. kalki semantyczne z języka litewskiego i rosyjskiego: **książeczka** ‘indeks’ (lit. *studijų knygelė* ‘indeks; książeczka’ i ros. *зачетная книжка*), **obcy** ‘cudzy’ np. *obca działka KW* (lit. *svetimas žemės sklypas* i ros. *чужой* ‘obcy, cudzy’¹⁴), **popaść** ‘trafić’ (ros. *попасть* i lit. *papulti* ‘popaść / popadać, trafić’), **pozdrawiać** ‘składać życzenia’ (lit. *sveikinti* ‘witać kogoś; składać życzenia’ i ros. *поздравлять* ‘składać życzenia’); **wiedzieć coś** ‘znać coś’ (ros. *знать* i lit. *žinoti* ‘znać; wiedzieć’); **żyć gdzieś** ‘mieszkać gdzieś’ (ros. *жить* i lit. *gyventi* ‘żyć; mieszkać’) - **mieszkać (w małżeństwie)** ‘żyć w związku’¹⁵ (z lit. *gyventi santuokoje*) - *mężczyzna mieszkający już w trzecim czy czwartym małżeństwie, nie budzi zdziwienia KW*; **kurs** ‘rok’ *w jej skład wchodziły studenci różnych kursów UW* (lit. *kursas*, ros. *курс*), **światły** ‘jasny’: *organizatorzy akcji obywatelskiej „Litwa najświatlejszym państwem*

¹¹ Mówiący jest przekonany, że większość słuchaczy polskiej nazwy nie zna lub nie rozumie jednoznacznie.

¹² Studenci polonistyki w sytuacji oficjalnej kontaktu z wykładowcą powinni stosować odmianę standardową języka polskiego, w pełni zgodną z normą polszczyzny ogólnej w Polsce.

¹³ Por. polskie znaczenie potoczne ‘dawać minusy w jakiejś grze’. Por. też omówienie wyrazu **zminusować** w: Mędelska 2004:913.

¹⁴ Znane jest w polszczyźnie na Wileńszczyźnie mieszanie znaczeń *obcy* i *cudzy* pod wpływem języków wschodniosłowiańskich (Mędelska 2004:119, 425).

¹⁵ Mieszanie znaczeń wyrazów **żyć** i **mieszkać** notowane przez badaczy języka polskiego na Wileńszczyźnie (zob.: Mędelska 2004:926).

nowej Europy" proszą mieszkańców o zapalenie na 5 minut wszystkich możliwych świateł ZW (lit. *šviesus*, ros. *светлый*).

Neologizmy słowotwórcze są wyrazami utworzonymi na wzór obcy, czyli wyrazami kalkującymi strukturę wyrazów litewskich, np. **chuliganizm** 'chuligaństwo': *Umowa zostanie podpisana, ponieważ w roku ubiegłym zanotowano masowo przypadki chuliganizmu na kolei; zamierzają współpracować badając przypadki chuliganizmu ZW* (lit. *chuliganizmas*¹⁶), **wrócić** (projekt) 'zwrócić': *Sejm wrócił projekt budżetu do doskonalenia TV* (lit. *grąžinti*). Wystąpiła też kalka strukturalna wyrazowa (tzw. słowotwórcza) z języka litewskiego znana z opracowań języka polskiego na Litwie¹⁷: **sportować** 'ćwiczyć, trenować' - lit. *sportuoti*, oraz inne: **pierwszokolejny** 'pierwszorzędny': *ta potrzeba jest pierwszokolejna, remonty i zaniedbanie tych budynków TV* (ros. *первоочередная* lit. *pirmaeilinė*); **ponadprodukcja** 'nadprodukcja': *Unia Europejska ma ponadprodukcję produktów spożywczych TV* (ros. *сверх-* oraz lit. *virš-* 'nad-; ponad-'); **odwiedzać** 'zwiedzać' *turyści odwiedzają Zatrocze* (lit. *aplankyti*); **odświętkować**, np. *chcieli odświętkować urodziny chłopaka UW* (lit. *atšvesti*, ros. *отпразновать*)

Zanotowane zostały następujące kalki strukturalne frazeologiczne, które powstały w wyniku interferencji z językiem litewskim, np. **fakultet filologii** 'wydział filologiczny' UW (lit. *filologijos fakultetas*); **według specjalności** 'w swoim zawodzie': *znalezienie pracy według specjalności KW* (lit. *pagal specialybę*); **wybić z równowagi** 'wytrącić z równowagi': *nie wybiło to mnie z równowagi KW* (lit. *išmušti iš vėžiū*); **pretendować do ziemi** 'ubiegać się o prawo własności udziału do ziemi' KW (lit. *pretenduoti į žemę*); **główny komisariat** 'Komenda Główna Policji' KW (lit. *Vyriausias policijos komisariatas*).

Jako wynik wpływu kilku języków pozostających w kontakcie należy traktować następujące kalki strukturalne z języka litewskiego i rosyjskiego: **nie mieć sił** (coś zrobić) 'nie mieć siły (do zrobienia czegoś)' (ros. *не иметь сил*, lit. *neturėti jėgų*); **patrzeć telewizję** 'oglądać telewizję' (ros. *смотреть телевизор*, lit. *žiūrėti televizoriū*); **postawić spektakl** 'wystawić sztukę' (ros. *поставить спектакль*, lit. *pastatyti spektaklį*); **postąpić na uniwersytet** 'dostać się na studia' (ros. *поступить в университет*, lit. *įstoti į universitetą*);

Kalki ujawniają się w sytuacji wypowiedzi oficjalnej w języku inteligencji sprawnie posługującej się polszczyzną, np. kalka strukturalna z języka litewskiego **udzielać usługi** 'świadczyć usługi': *szkoła powinna udzielać jak można najbardziej jakościowe usługi TV* (lit. *teikti paslaugas*); **poustawowe regulaminy TV** (lit. *poįstatyminiai aktai*).

Częstym zjawiskiem stają się cytaty z języka litewskiego¹⁸. Są nieco podobne do zapożyczeń formalnogramatycznych, jednak w toku wypowiedzi pojawiają się pewne oznaki cytowania (np. wyrazy: *ten, ta, czyli, tzw.*) i, tak jak zapożyczenia, są one najczęściej nazwami tych fragmentów rzeczywistości litewskiej, o których dotychczas nie było potrzeby mówienia po polsku. Ujawniły się one w tekście jako wynik trudności językowych mówiącego, czasem zaś jako wyraz troski o podanie nazwy dokładniej, w mniemaniu mówiącego, identyfikującej desygnat¹⁹. W celu uściślenia

¹⁶ Lituanizm znany w gwarach polskich na Kowieńszczyźnie (por. Karaś 2002:309).

¹⁷ Por. omówienie w: Mędelska 2004:680.

¹⁸ W analizowanym materiale zabrakło natomiast cytatów z języka rosyjskiego. Cytaty z języka rosyjskiego są częste w potocznej polszczyźnie i w socjolekcie młodzieżowym na Wileńszczyźnie (por. Dawlewicz 2000:76-78).

¹⁹ Charakter cytatów nazw własnych z języka litewskiego jako wyrazów identyfikujących o jednoznacznej referencji podkreśla H. Sokołowska (Sokołowska 2004:124).

podawanej informacji w wypowiedzi odwołującej się do realiów litewskich po nazwie w języku polskim podaje się nazwę w języku litewskim, np. *na podstawie zaświadczenia o działalności gospodarczej, czyli na podstawie zw. **verslo liudijimasa** TV; w ustawie o dobroczynności i wsparciu, **labdaros ir paramos įstatymas** TV; **išvada** ‘wniosek’: *żeby ona przyniosła te **išvadę** do dwutysięcznego roku; było tak, że ta **išvada** trafiła dopiero teraz TV; **perskirstyti** ‘przesunąć’: *korzystamy z prawa, które pozwala nam **perskirstyti**, przesunąć z jednej szkoły do drugiej (pieniądze) TV; **samata** ‘kosztorys’: *mamy przyszykowane, czego nie było, tak zwane **samaty** dla każdej szkoły TV; **specifinių kalbinių poreikių regionai** ‘tereny o szczególnych potrzebach językowych’: *powstaje takie **pojęcie jak** **specifinių kalbinių poreikių regionai** TV*. Proces zamiany cytatu na zapożyczenie można obserwować we włączaniu w polski paradygmat odmiany takich litewskich nazw jak, np. *szkoleniowiec „Lietuvos rytasa”*; *mecz „Lietuvos telekomasu” z „Dinamem”* ‘z drużyną Dynamo’ KW²⁰.****

Obecnie zachodzą również zmiany stylistyczne, dokonuje się przejście wyrazów z rejestru potocznego na neutralny, np. używa się przestarzałego wyrazu **medyk** w znaczeniu ‘lekarz’, np. *medycy ogłosili strajk* KW (z lit. *medikas* ‘specjalista medycyny’); zapożyczenia z języka rosyjskiego lub litewskiego zyskują dodatkowe nacechowanie negatywne: **prokuror** ‘prokurator’: *na których ziemi stoją domy prokuratorów* TV (ros. *npokypop*, lit. *prokuroras*); **euroskeptyk** ‘eurosceptyk’: *pan prezes ma absolutną rację, że na nas spiszą* (ros. potoczne *na nas cnuuyum* ‘nas oskarżą o to’); *że jesteśmy absolutnymi euroskeptykami* TV (lit. *euroskeptikas*, ros. *европоскепник*). Procesy innowacyjne ujawniają się w mowie badanych osób szczególnie wtedy, kiedy celem komunikatu jest funkcja ekspresywna bądź perswazyjna, krzyżują się bowiem z procesami kalkowania znaczeń i struktury wyrazów litewskich i rosyjskich.

W języku inteligencji w sytuacji oficjalnej ujawniają się niektóre wyrazy gwarowe i przestarzałe oraz stare zapożyczenia litewsko-białoruskie: **bliny** (np. *Odbędą się tu również mistrzostwa blinów, podczas których wyłoniony zostanie mistrz w podrzucaniu oraz ilości usmażonych blinów* KW); **zluć się** ‘kłócić się; złościć się’ (por. lit. *pykti* ‘złościć się, gniewać się’). Są najczęściej użyte bez nacechowania emocjonalnego. Znane są one z opracowań poświęconych polszczyźnie na Wileńszczyźnie (zob.: Kurzowa 1993:335, 456). Użycie tego typu słownictwa mówi o znajomości leksyki gwarowej i jej stałym wpływie na język ogólnopolski, którym posługiwały się badane osoby w sytuacji oficjalnej.

Zebrany materiał poświadcza występowanie w języku polskim na Wileńszczyźnie nowych tendencji rejestrowanych w polszczyźnie na obszarze Polski, a także pokazuje różnice w rozwoju nowej leksyki. Ukazuje również pewne tendencje w rozwoju języka polskiego standardowego na Litwie: potrzeba wprowadzenia nowych nazw warunkuje reprodukcję leksykalną poprzez tworzenie innowacji leksykalnych oraz nowe zapożyczenia zarówno z języka litewskiego, jak i rosyjskiego. Istnieje zależność typu zmian od sytuacji społecznej Polaków na Litwie i od historyczno-kulturowych uwarunkowań. Wyniki badań są oparte na analizie języka specjalnej warstwy społecznej – inteligencji. Uwikłanie w kontekst wielojęzyczności i wielokulturowości powoduje, że w idiolektach osób należących do inteligencji i używających standardowej odmiany języka polskiego często następuje interferencja leksykalna oraz zaciera się granica między wyrazami i wyrażeniami polskimi, rosyjskimi i litewskimi.

²⁰ Por.: Masojć 2002:18, która pisze: „Cytaty i zapożyczenia leksykalne z języka litewskiego to najczęściej tytuły prasowe i telewizyjne. (...) Użycie nazwy litewskiej pozwala na dokładną identyfikację przedmiotu lub tematu rozmowy, eliminuje jakiegokolwiek zakłócenia w komunikacji”.

Indeks omówionych przykładów:

agrarna służba	książeczka	postąpić na uniwersytet
aparat kasowy	kurs	poustawowe regulaminy
bakalaur	labdaros ir paramos įstatymas	pretendować do ziemi
bliny	„Lietuvos rytas”	prokurator
chuliganizm	„Lietuvos telekomas”	przepytany
ciężko	medyk	równo
„Dinamo”	metodysta	różnorodnie
dom wielomieszkańcowski	mieszkać (w małżeństwie)	samata
euroskeptyk	minusować	sąd apilinkowy
fakultet filologii	nie mieć sił	specyfičių kalbinių poreikių regionai
fon	obcy	sportować
główny komisariat	odświętkować	symptom Dauna
išvada	odwiedzać	futbol
kadastrowa miejscowość	patrzeć telewizję	światły
koszyczek	perskirstyti	udzielać usługi
koszyczkowa pula pieniędzy	pieniądze dziecka	verslo liudijimasa
koszyczkowe finansowanie	pierwszokolejny	według specjalności
koszyczkowe środki	ponadprodukcja	wiedzieć
koszyczkowe zasady	popaść	wrócić projekt
koszyk ucznia	postawić spektakl	wybić z równowagi
		złuć się

References

- BLASZCZYK, Grzegorz. *Polacy na Litwie*. Warszawa, 1993.
- CHLEBDA, Wojciech. Frazematyka. In *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Lublin, 2001. s. 335–342.
- DAWLEWICZ, Mirosław. *Słownictwo socjolektu młodzieży polskiego pochodzenia w Wilnie*. Warszawa, 2000.
- DUBISZ, Stanisław. Język polski poza granicami kraju – wstępne informacje i definicje. Język polski poza granicami kraju – próba charakterystyki kontrastowej. In *Język polski poza granicami kraju*. Red. S. Dubisz. Opole, 1997.
- EBERHARDT, Piotr. *Przemiany narodowościowe na Litwie*. Warszawa, 1997.
- GEBEN, Kinga. Naujosios leksikos tendencijos radijo ir televizijos pranešėjų kalboje (pagal Lietuvos lenkų tautinės mažumos radijo ir televizijos laidų kalbos analizę). In *Specialybės kalba: sistema ir vartoseną. Mokslinės konferencijos darbai*. Lietuvos teisės universiteto kalbos kultūros katedra ir valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2004 m. lapkričio 26 d. Vilnius, 2004, p. 42–46.
- GEBEN, Kinga. Nowe tendencje leksykalne w języku polskiej inteligencji mieszkającej na Wileńszczyźnie. In *Poradnik Językowy*, 2004(a), z. 8, s. 64–71.
- JUODPUSIS, Gytis. Polacy na Litwie w latach 1939-1990. In *Białoruś, Czechosłowacja, Litwa, Polska, Ukraina. Mniejszości w świetle spisów statystycznych XIX-XX w., Liczebność i rozmieszczenie. Stosunki narodowościowe. Polityka narodowościowa*. Materiały z międzynarodowej konferencji „Samoidentyfikacja narodowa i religijna a sprawa mniejszości narodowych i religijnych w Europie Środkowo-Wschodniej”, Lublin, 19-21 października 1993 r. Red. J. Skarbek. Lublin, 1996, s. 59–69.
- KARAŚ, Halina. *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Warszawa-Puńsk, 2002.
- KURZOWA, Zofia. *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.* Warszawa-Kraków, 1993.
- KURZOWA, Zofia. Wstęp. In *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*. Red. Z. Kurzowa, Wł. Śliwiński. Kraków, 1994, s. 5–12.
- Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija 2005*. Vilnius, 2006.
- Lietuvos gyventojų ir būsto surašymas 2001. Gyventojai pagal išsilavinimą, gimtąją kalbą ir kalbą mokėjimą*. Vilnius, 2002.
- Lietuvos gyventojų ir būsto surašymas 2001. Gyventojai pagal lytį, amžių, tautybę ir tikiybą*. Vilnius, 2002.
- MASOJC, Irena. Różnicowanie zachowań językowych inteligencji polskiej w Wilnie. In *Język mniejszości w otoczeniu obcym*. Red. J. Rieger. Warszawa, 2002, s. 17–26.
- MASOJC, Irena. Język a tożsamość na pograniczu (na przykładzie Polaków na Litwie). In *Berührungslinien polnischer Literatur und Sprache aus der Perspektive des deutsch-polnischen kulturellen Austausches*. Red. M. Marszałek, A. Nagórko. Zürich - New York, 2006, s. 273–285.
- MĘDELSKA, Jolanta. *Język polski na Litwie w dziewięćmiesiątym dziesięcioleciu XX wieku*. Bydgoszcz, 1993.

- MĘDELSKA, Jolanta. *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*. Bydgoszcz, 2000, Tom II.
- MĘDELSKA, Jolanta. *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, Bydgoszcz. 2004. Tom III, cz. 2.
- SOKOŁOWSKA, Henryka. *Wielojęzyczność a umiejętności komunikacyjne uczniów szkół polskich na Litwie*. Warszawa-Wilno, 2004.
- SREBRAKOWSKI, Aleksander. Liczba i rozmieszczenie Polaków na Litwie w latach 1919-1989. Przegląd publikacji i źródeł litewskich. In *Białoruś, Czechosłowacja, Litwa, Polska, Ukraina. Mniejszości w świetle spisów statystycznych XIX-XX w., Liczebność i rozmieszczenie. Stosunki narodowościowe. Polityka narodowościowa*. Materiały z międzynarodowej konferencji „Samoidentyfikacja narodowa i religijna a sprawa mniejszości narodowych i religijnych w Europie Środkowo-Wschodniej”, Lublin, 19-21 października 1993 r. Red. J. Skarbek. Lublin, 1996, s. 69–79.

RECENT LEXICAL BORROWINGS FROM LITHUANIAN IN THE OFFICIAL VERSION OF THE POLISH LANGUAGE IN LITHUANIA

Kinga Geben

Vilnius University, Lithuania

Summary

The article presents short characteristic of lexical borrowings from Lithuanian in the Polish language in Lithuania and characteristic of the Polish society in Lithuania and functional style division of the Polish language with particular emphasis on the official version of Polish.

The article analyzes new stage of development of the Polish language in Lithuania since 1991 reflecting economical and political changes in Lithuania as well as the appearance of new areas of the use of standard Polish by the representatives of Polish intelligentsia.

The aim of the article is to present new lexical borrowing from Lithuanian in the language of Polish intelligentsia in Vilnius region. The article refers to various development tendencies of the Polish language in Vilnius region. The notion of ‘lexical borrowing from Lithuanian’ is discussed, i.e. borrowings as well as lexical calques, which appeared as a result of both Lithuanian and Russian language influence; the notion of the official subdivision of the Polish language in Vilnius region will also be looked at. There are different ways of lexical borrowings flowing into the Polish language in Lithuania as well as their function. Various examples are given, e.g. **bakalaur** ‘bakalarz’ (from Lithuanian *bakalauras*) as in bachelor (degree). Different quotations from Lithuanian are gathered, e.g. words such as **išvada** ‘conclusion’, **perskirstyti** ‘to shift’ and **sąmata** ‘estimate’ are among examples given.

There is interlinked dependency between the new area of cultural and historical development of Lithuania and the quality of the Polish language in Vilnius region.

Gauta 2006 m. lapkričio mėn.